Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЕКСКУРСІЙНА ПРАКТИКА

Методичні рекомендації
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація»

Електронний ресурс

Харків – 2026

УДК: 338.48-32:378.147.091.33-027.22(072)
Е 45

Рецензенти:

О. Г. Павлова – кандидат історичних наук, доцент кафедри історіографії, пам'яткознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Р. С. Коваленко – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та логістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 9 від 24 квітня 2026 року)

Е 45 **Екскурсійна** практика : методичні рекомендації для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація» [Електронний ресурс] / уклад. М. Ю. Онацький. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – (PDF 33 с.)

Методичні рекомендації розроблені для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. У методичних рекомендаціях розкриваються питання, пов'язані з організацією та проходженням екскурсійної практики на всіх її етапах. Методичні рекомендації містять мету, завдання, зміст, основні етапи та особливості організації практики, вимоги до оформлення звітної документації з практики, критерії оцінювання, методи контролю, список рекомендованої літератури.

УДК: 338.48-32:378.147.091.33-027.22(072)

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2026
© Онацький М. Ю., уклад., 2026

ЗМІСТ

ВСТУП 4
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ 5
ВИМОГИ ДО БАЗ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ 6
ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ 7
ЗМІСТ ПРАКТИКИ 9
ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ 11
ЩОДЕННИК З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ 14
ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ 15
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ . 16
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ 18
АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ 18
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 21
ДОДАТКИ 24

ВСТУП

Екскурсійна практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців у сфері туризму. Практика передбачає безперервність та послідовність її проведення з метою одержання студентами необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

Екскурсійна практика організована згідно з Положенням про навчальну практику студентів у вищих навчальних закладах України, Правилами проведення туристичних подорожей з учнівською та студентською молоддю України.

Екскурсійна практика покликана сприяти розширенню та закріпленню у студентів знань щодо екскурсійного потенціалу Харкова, а також формуванню у студентів особистісних якостей та ціннісних орієнтацій.

Організація екскурсійної практики передбачає ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої професії та набуття ними умінь і навичок у межах професійно орієнтованих дисциплін. Практика передбачає вдосконалення, поглиблення, розширення знань, здобутих під час теоретичних занять, а відтак має науково-методичну та практичну спрямованість. В межах проходження практики здобувачі вищої освіти набуватимуть вміння і навички організовувати та планувати екскурсійну діяльність, створювати картку (паспорт) екскурсійних об'єктів, готувати контрольний текст екскурсії, розробляти екскурсії, формувати технологічну карту екскурсії тощо.

В процесі проведення практики передбачено застосування студентами технології імітаційного моделювання, яка дозволяє вирішувати завдання комплексної професійної підготовки майбутніх фахівців у туристичній галузі. Специфіка цього методу полягає у виявленні реальних можливостей Харкова з точки зору розвитку екскурсійної діяльності. Це сприяє тому, що здобувачі освіти швидше адаптуються до реальних умов праці після завершення навчання та працевлаштування за фахом.

Екскурсійна практика передбачена навчальним планом в обсязі 5 кредитів (150 годин). Терміни і зміст проходження практики визначаються навчальним планом і освітньою програмою та регулюються графіком освітнього процесу.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Метою екскурсійної практики є формування у студентів професійних компетенцій з організації та проведення екскурсій, інтеграція теоретичних знань із практичними навичками та підготовка здобувачів до діяльності в туристичній сфері.

Для досягнення поставленої мети в межах екскурсійної практики поставлено наступні завдання:

- узагальнення і систематизація знань, положень і висновків, отриманих під час вивчення теоретичних дисциплін;
- ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої спеціальності;
- здобуття досвіду майбутньої професійної діяльності;
- реалізація уявлень щодо екскурсійного потенціалу Харкова;
- акцентування уваги студентів на питаннях використання туристичного потенціалу Харкова під час проведення екскурсій;
- набуття навичок розробки картки (паспорту) екскурсійних об'єктів;
- здобуття досвіду формування екскурсійних маршрутів;
- формування умінь практичної побудови схем екскурсійних маршрутів;
- набуття навичок складання технологічної карти екскурсії;
- здобуття досвіду підготовки контрольного тексту екскурсії.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми в результаті проходження екскурсійної практики студенти повинні досягти таких результатів:

ПР 06 Застосовувати у практичній діяльності принципи і методи організації та технології обслуговування туристів.

ПР 09 Організовувати процес обслуговування споживачів туристичних послуг на основі використання сучасних інформаційних, комунікаційних і сервісних технологій та дотримання стандартів якості і норм безпеки.

ПР 12 Застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг.

ПР 16 Діяти у відповідності з принципами соціальної відповідальності та громадянської свідомості.

ПР 25 Знання ролі та функцій міжнародних організацій у формуванні і реалізації концепції інформаційного суспільства як чинника міжнародного розвитку.

ВИМОГИ ДО БАЗ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Згідно Положення про організацію освітнього процесу в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна та Положення про проведення практики студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, практика студентів Університету проводиться на базах практики, які забезпечують виконання робочої програми практики для відповідних рівнів вищої освіти, або в підрозділах Університету, що відповідають вимогам до баз практики.

На факультетах та в інститутах можуть бути створені бази практики, що відповідають вимогам програми практики та безпечного проходження практики студентів.

Підприємства, установи та організації, які залучаються для проведення практики студентів, повинні відповідати таким вимогам:

- наявність структур, що відповідають спеціальностям (напрямам підготовки, спеціалізаціям), за якими здійснюється підготовка фахівців в Університеті;

- забезпечення кваліфікованого керівництва практикою студентів;
- надання студентам на час практики робочих місць;
- надання студентам права користування бібліотекою, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання робочої програми практики.

В межах проходження екскурсійної практики практична підготовка студентів здійснюється на базі кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Згідно з навчальним планом спеціальності 242 «Туризм і рекреація», освітньої програми «Туристичний бізнес», навчання за освітньо-професійною програмою – бакалавр та Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 08 квітня 1993 року за № 93, у зв`язку з введенням воєнного стану в Україні відповідно до указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України № 2102-IX від 24.02.2022 р., указу Президента України від 12 січня 2026 року № 40/2026 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України №4757-IX від 14.01.2026 р., студенти направляються на екскурсійну практику та затверджується керівник практики.

Загальну організацію екскурсійної практики здійснює керівник практики, який призначається кафедрою світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу. Перед початком практики студентам надається Програма практики та індивідуальне завдання, пояснюється порядок проходження практики і вимоги до складання звітної документації,

проводиться інструктаж з техніки безпеки. Після закінчення практики студенти складають звіт у порядку, встановленому Програмою практики.

Керівник практики від кафедри світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу:

- розробляє та погоджує із завідувачем кафедри тематику індивідуальних завдань на практику;
- до початку практики проводить зі студентами, яких направлено на практику, інструктажі з охорони праці, оформлює відповідну документацію;
- видає студентам індивідуальні завдання на практику в термін, встановлений Положенням про проведення практики студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
- спільно з керівником практики від факультету розробляє проєкти наказів про практику;
- здійснює контроль за виконанням програми практики та термінами її проведення;
- надає методичну допомогу студентам під час виконання студентами індивідуальних завдань і збирання матеріалів;
- проводить обов’язкові консультації щодо опрацювання та використання зібраного матеріалу, необхідного для підготовки звіту про проходження практики;
- інформує студентів про порядок подання звітів про практику;
- приймає і перевіряє звіти студентів з практики;
- приймає і перевіряє щоденники з практики;
- приймає захист звітів студентів про практику в складі комісії, на підставі чого оцінює результати практики студентів.

Студенти при проходженні практики зобов'язані:

- до початку практики пройти інструктаж з охорони праці;
- до початку практики одержати від керівника практики від кафедри методичні матеріали (методичні вказівки, програму, щоденник, індивідуальне завдання тощо) та консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- в повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені робочою програмою практики;
- дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки, безпеки життєдіяльності, виробничої, санітарії та внутрішнього розпорядку бази практики;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно виконати програму практики та подати звітну документацію в повному обсязі керівнику практики від кафедри.

ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Зміст та послідовність екскурсійної практики визначається її програмою. Зміст навчальної практики включає такі етапи:

1. Передпольовий (підготовчий). Він передбачає:

- повторення змісту теоретичних дисциплін;
- визначення мети та завдань практики;
- узгодження графіку практики;
- проведення інструктажів з безпеки та охорони праці та ознайомлення з правилами поведінки під час подорожей;
- ознайомлення з правилами оформлення документів для проведення практики;
- вибір теми індивідуального завдання.

2. Польовий (основний). На даному етапі здобувач має розробити екскурсію та підготувати індивідуальне завдання.

В межах даного етапу передбачається:

- вивчення здобувачем джерел та літератури відповідно до теми індивідуального завдання;
- визначення об’єктів екскурсійної привабливості, що найбільш повно розкривають тематику екскурсії (відповідно до обраної теми індивідуального завдання);
- дослідження електронних веб-ресурсів екскурсійних маршрутів;
- надання загальної характеристики теми, що покладена в основу формування екскурсійного маршруту;
- визначення основних проблемних полів теми дослідження;
- складання картки (паспорту) екскурсійних об’єктів;
- формування екскурсійного маршруту;
- складання технологічної карти екскурсії;
- підготовка контрольного тексту екскурсії;
- аналіз короткострокових заохочувальних заходів, які сприяють відвідуванню екскурсії.

3. Післяпольовий (підсумковий). Він охоплює наступні етапи:

- збирання та систематизацію матеріалів відповідно до маршруту та екскурсії;
- підготовку та оформлення звітної документації;
- підготовку рекламної презентації екскурсії.

Підсумкове заняття передбачає декілька видів діяльності:

- відкрите обговорення підсумків проходження практики;
- рекламно-інформаційну презентацію;
- захист індивідуального завдання.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Індивідуальне завдання є видом самостійної роботи студента навчально-дослідницького характеру. Метою такого виду роботи виступає самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента та розвиток навичок самостійної роботи. Індивідуальне завдання сприяє більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Після завершення практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання. Звіт має містити відомості про виконання студентом усіх розділів Програми екскурсійної практики та індивідуального завдання.

Індивідуальне завдання про проходження практики має містити:

1. Титульну сторінку
2. Зміст
3. Вступ
4. Два розділи
5. Висновки
6. Додатки
7. Презентацію

Текст індивідуального завдання набирається на комп’ютері через 1,5 інтервали на стандартних аркушах формату А4 (210*297 мм). Поля: з лівого боку – 30 мм, з правого – 15 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20 мм. Абзацний відступ повинен бути у всьому тексті однаковий – 1,0 см. Шрифт – Times New Roman, розмір – 14 пт, вирівнювання – по ширині. Сторінки роботи мають бути пронумеровані, нумерація наскрізна, починаючи з першої сторінки. На титульному аркуші номер сторінки не вказується, а на

наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Зміст подається на початку індивідуального завдання. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів, що передбачені програмою відповідної практики.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, вказується об’єкт, предмет, мета, завдання, структура роботи, розкривається стан та ступінь наукової розробки обраної теми. Обсяг вступу: 2 сторінки.

Основна частина звіту складається з двох розділів. Кожен розділ починається з нової сторінки.

В першому розділі слід максимально повно та розгорнуто розкрити тему індивідуального завдання, яка одночасно виступає також темою відповідної екскурсії. Обсяг першого розділу – до 10 сторінок тексту.

У другому розділі надається:

1. Характеристика екскурсійних об’єктів, на основі яких тема обраної екскурсії може бути розкрита найбільш повно. В процесі підготовки індивідуального завдання студент має обрати кілька найбільш яскравих екскурсійних об’єктів (не менше 5) та скласти картку (паспорт) кожного екскурсійного об’єкту.

В картку об’єкта вносяться відомості, які найбільш повно характеризують даний об'єкт:

1) найменування об'єкта;

2) історична подія, з якою пов'язана поява пам'ятника;

3) дата створення об'єкта;

4) місцезнаходження пам’ятника, його поштова адреса;

5) стислий опис об'єкта;

6) джерело відомостей про пам'ятник (література, архівні джерела, періодичні видання);

7) сучасний стан пам'ятника, а також території, на якій він знаходиться, дата останнього ремонту, реставрації;

8) екскурсії, в яких пам'ятник використовується або може бути використаний в якості об'єкту показу;

9) дата складання картки.

2. Формується схема (карта) маршруту – на окремому аркуші вказується шлях проходження екскурсійної групи. Позначені початок і завершення маршруту, вказані об'єкти показу, місця для їх спостереження, транспортні зупинки для виходу групи до об'єктів.

3. Готується контрольний текст екскурсії – підібраний й уточнений матеріал, що максимально повно розкриває тему екскурсії. Контрольний текст є основою для підготовки індивідуальних текстів. Контрольний текст екскурсії має містити вступ, основну частину, висновки, логічні переходи.

4. Формується технологічна карта екскурсії – це рекомендації щодо проведення екскурсії. В технологічній картці слід вказати методичні прийоми показу і розповіді, послідовність демонстрації об'єктів, розкрити техніку проведення екскурсії.

Обсяг другого розділу – до 15 сторінок тексту.

У висновках підводяться підсумки результатів дослідження. Обсяг висновків: 2 сторінки.

У додатках до звіту слід вказати об’єкти показу для екскурсії, розмістити фотоілюстративний матеріал, що складає основу портфеля екскурсовода – фотографії (зокрема, фото екскурсійних об’єктів), схеми, карти, креслення, малюнки, репродукції, копії документів, інші наочні посібники.

Таблиці розміщуються в тексті роботи одразу після абзацу, який містить перше посилання на цю таблицю (за винятком великих за обсягом таблиць, які необхідно винести в додатки). Слово «Таблиця» з вказівкою її порядкового номера друкується із вирівнюванням по правому краю, а її назва – на наступному рядку із вирівнюванням по центру. Шрифт тексту в таблицях – Times New Roman, розмір – 12 пт, інтервал – 1.

Схеми та малюнки розміщуються в тексті роботи одразу після абзацу, що містить перше посилання на цю схему. Нумерація малюнків – наскрізна із використанням арабських цифр. Назва малюнку друкується безпосередньо під ним.

Список літератури формується в алфавітному порядку і розміщується після висновків. Бібліографічний опис кожної публікації в списку літератури має відповідати чинним вимогам, що висуваються до індивідуальних дослідних робіт і бути оформлений відповідно до вимог державного стандарту України – ДСТУ 8302:2015.

Індивідуальне завдання має обов'язково містити посилання на літературу зі списку! Для цього в тексті в квадратних дужках вказується порядковий номер роботи зі списку літератури та, через кому, сторінка. Наприклад [4, с. 127]. Кілька праць перераховуються через крапку з комою. Наприклад [6, с. 215; 10, с. 21].

Загальний обсяг звіту – до 35 сторінок.

Презентація повинна бути виконана в редакторі Microsoft Power Point та наочно відображати основні результати виконання індивідуального завдання. Презентація має допомагати студенту під час захисту звіту, доповнювати й уточнювати надані дані. Обсяг презентації – близько 10 слайдів.

ЩОДЕННИК З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Щоденник є обов'язковим документом з екскурсійної практики. Його заповнення допомагає фіксувати всі дії, спостереження та враження в процесі проходження практики.

Структура, яку можна використовувати для ведення щоденника з екскурсійної практики:

- календарний графік видів діяльності;
- дата кожного дня практики;

- мета та завдання, які студент планує досягти протягом цього дня практики;
- опис кожного проведеного дня практики;
- фіксація кожного етапу підготовки індивідуального завдання з практики;
- підсумок кожного дня практики (виділяючи основні висновки та враження).

Така структура дозволяє студенту систематично фіксувати свої дії та враження протягом практики, а також допомагає йому аналізувати власну роботу і вдосконалювати свої навички.

Вимоги до ведення щоденника практики:

- регулярність записів;
- повнота відтворення студентом фактичних даних про виконану роботу в щоденникових записах;
- узгодженість фактологічних матеріалів щоденника та звіту;
- відповідність між затвердженим графіком практики та його реальним виконанням.

Календарний графік і робочі записи обов’язково заповнюються практикантом особисто.

ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Після завершення практики студенти звітують про виконання програми та індивідуального завдання. Звітування здобувачів, які пройшли практику, проводиться в закладі вищої освіти згідно розкладу. В разі відповідності звіту вимогам Програми практики, студент допускається до захисту звіту. Якщо звіт виконано не в повному обсязі, матеріали повертаються студенту на доопрацювання.

Звіт подається на перевірку керівнику практики від кафедри. Після доопрацювання звіт подається на захист.

Звіт захищається студентом у присутності комісії, що призначається кафедрою. До складу комісії можуть входити: керівник практики від навчально-наукового інституту, керівник практики від кафедри, керівник практики від бази практики (у разі можливості) тощо.

Комісія здійснює оцінювання результатів практики студентів за дворівневою шкалою оцінювання в терміни, встановлені відповідним наказом про проведення практики. Оцінювання результатів практики відбувається відповідно до принципів та критеріїв, передбачених робочою програмою практики.

У разі ненадання звіту чи невиконання індивідуального завдання, або одержання незадовільної оцінки за результатами захисту практики, студент має право на повторний захист. Остаточні підсумки практики підводяться на підсумковій звітній конференції студентів. Оцінка за практику вноситься в залікову відомість. Підсумки практики обговорюються на засіданні кафедри.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

Екскурсійна навчальна практика оцінюється за дворівневою системою. Оцінка успішності студента є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою. В основу системи оцінювання результатів проходження екскурсійної практики покладено принцип накопичення балів, які студент отримує за виконання різних видів діяльності. Сума цих балів виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента.

Підсумковий контроль з екскурсійної практики здійснюється після її завершення. Формою підсумкового контролю є залік.

Екскурсійна практика оцінюється в 100 балів, які студент може набрати під час проходження практики. З них:

70 балів – виконання індивідуального завдання;

10 балів – заповнення щоденника практики;

20 балів – підготовка презентації та захист звіту.

Результати екскурсійної практики оцінюються наступним чином:

- 90 – 100 – студент виконав всі завдання, передбачені програмою практики, звітна документація подана вчасно, оформлена згідно вимог, які висуваються до даного виду робіт, містить всі необхідні компоненти, всі питання розкриті повністю, студент вільно володіє матеріалом, впевнено і вірно відповідає на всі запитання під час захисту результатів практики, презентація оформлена належним чином та відтворює основні положення індивідуального завдання.
- 70 – 89 – студент виконав всі завдання, передбачені програмою практики, вчасно подав звітну документацію, яка складена згідно вимог програми практики та виконана на достатньо високому рівні, але може мітити певні помилки і зауваження, студент добре володіє матеріалом і відповідає на більшість запитань під час захисту результатів практики, презентація оформлена належним чином та відтворює основні положення індивідуального завдання, втім містить деякі неточності.
- 50 – 69 – здобувач вищої освіти виконав більшість завдань, передбачених програмою практики, звітна документація подана вчасно, втім, містить суттєві помилки, оформлена недбало, виконання більшості завдань носить формальний характер, під час захисту практики студент невпевнений у відповідях, слабо орієнтується в матеріалі, не має твердих знань, презентація оформлена неналежним чином та містить суттєві неточності та помилки.
- 0 – 49 – студент фактично не виконав завдань, передбачених програмою практики, не надав звітну документацію або надав її невчасно, слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі, не відповідає на запитання під час захисту результатів практики, презентація відсутня.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

Поточний контроль здійснюється керівником практики впродовж практики. Підсумковий контроль відбувається після завершення практики методом комплексного оцінювання діяльності студентів за визначеними критеріями.

Сумарна оцінка за практику виставляється за такою системою.

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	Зараховано
70 – 89	
50 – 69	
0 – 49	Не зараховано

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Згідно статті 42 Закону України «Про освіту» академічна доброчесність визначається як сукупність етичних принципів і встановлених законодавством правил, що є обов'язковими для учасників освітнього процесу.

До порушень академічної доброчесності належать:

- академічний плагіат – присвоєння результатів чужої наукової чи творчої діяльності або використання чужих текстів без посилання на автора;
- самоплагіат – публікація автором власних опублікованих раніше результатів як нових;
- фабрикація – вигадування неіснуючих даних чи фактів, використаних у навчальній або науковій діяльності;

- фальсифікація – свідома зміна або модифікація вже наявних даних;
- списування – використання заборонених інформаційних джерел під час здійснення контролю знань;
- обман – навмисне подання неправдивих відомостей щодо процесу чи результатів освітньої, наукової або творчої діяльності (формами обману є, зокрема, є плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування);
- хабарництво – пропозиція, отримання чи надання матеріальних або нематеріальних благ задля здобуття неправомірних переваг у навчальному процесі (частина 4 статті 42 Закону України «Про освіту»).

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти;
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

Види академічної відповідальності учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їх відповідальності.

Відповідно до ПОЛОЖЕННЯ про організацію освітнього процесу в Харківському національному університету імені В.Н. Каразіна: «1.3.5.12. неухильне дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього

процесу в Університеті. За порушення норм академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники Університету та здобувачі вищої освіти притягуються до академічної відповідальності. Види академічної відповідальності учасників освітнього процесу за конкретні порушення норм академічної доброчесності визначаються законодавством та нормативними документами, внутрішніми положеннями Університету, які затверджуються Вченою радою Університету за погодженням з органом студентського самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності».

Дотримання принципів академічної доброчесності під час підготовки звітної документації з екскурсійної практики є необхідною умовою забезпечення достовірності отриманих результатів та підтвердження особистого внеску здобувача освіти у виконану роботу. Звітна документація з практики має відображати самостійність мислення студента, коректність використання джерел та правдивість представлених даних.

Заходи щодо дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти:

- самостійне виконання навчальних завдань, а також завдань поточного та підсумкового контролю;
- обов’язкове посилання на використані джерела у випадках цитування, запозичення ідей, тверджень чи результатів;
- дотримання законодавства в сфері авторського права та суміжних прав;
- надання достовірної інформації про власні результати освітньої, наукової чи творчої діяльності та використані джерела.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Альтгайм Л.Б. Виховний аспект в організації екскурсійних послуг, його мета і завдання, закономірності і методи реалізації. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія.* 2014. № 1. С. 152–157.
2. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Альтерпрес РА, 2012. 444 с.
3. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ: Київ, ун-т, 2011. 395 с.
4. Бєлоусова Н.В. Аналіз готовності туристичних агенцій України до роботи з інклюзивними туристами. *Географія та туризм.* 2018. Вип. 46. С. 43–47.
5. Булига А.М. Краю мій, Шевченківщино… Нариси з історії району. Шевченкове, 2010. 136 с.
6. Галасюк С.С., Нездоймінов С.Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності [Електроний ресурс]: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / Київ: Центр учбової літератури, 2019. 178 с.
7. Гуменюк Г.М., Копилець Д.М., Дівнич О.С. Організація туристичних подорожей: навчальний посібник для студентів першого (бакалаврського) рівня спеціальності 242 «Туризм і рекреація» ОПП «Туризм». Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 253 с.
8. Грицай Н.Б. Методика проведення біологічних екскурсій у природу. Харків: Вид. група «Основа», 2011. 110 с.
9. Дергоусова А.О., Зайкіна Г.М. Організація туризму та туристичної діяльності: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2019. Ч. 2. 58 с.
10. Драпушко Р.Г. Законодавче забезпечення розвитку туризму. *Туристичний потенціал України: стан, проблеми та перспективи розвитку.* Київ, 2007. С. 66–104.

11. Загорянська О.Л. Екскурсійна діяльність як перспективний напрям розвитку туристичної галузі. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 3. С. 72–76.
12. Закон України «Про охорону культурної спадщини». *Відомості Верховної Ради.* 2000. № 39.
13. Закон України «Про туризм» / Верховні Рада України. Документ 324/95-ВР. Редакція від 01.04.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/ed20230401#Text
14. Коваленко О.В. Сучасні проблеми підготовки та підвищення кваліфікації екскурсоводів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць.* Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. Вип. 60. Т. 1. С. 211–214.
15. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі: Навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. 144 с.
16. Олійник В.Д. Музеєзнавство та організація екскурсійної діяльності: навчальний посібник [Електронне видання]. Одеса: 2024. 141 с.
17. Організація екскурсійної діяльності: конспект лекцій. / уклад. Н.А. Леоненко. Харків: НУЦЗУ, 2019. 167 с.
18. Організація екскурсійної діяльності: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 242 «Туризм» / уклад. Н.В. Аксьонова. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2022. 232 с.
19. Організація екскурсійної діяльності: навч. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад. Л.А. Слатвінська. Умань: Візаві, 2022. 205 с.
20. Поколодна М.М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.

21. Природно-заповідний фонд Харківської області: Довідник / [О.В. Клімов, О.Г. Вовк, О.В. Філатова та ін.]. Харків: Райдер, 2005. 304 с.
22. Проскурня О.М. Організація екскурсійної діяльності: Текст лекцій для студентів спеціальності «Туризм». Харків: НТУ «ХПІ», 2021. 64 с.
23. Про охорону культурної спадщини: Закон України, 25 липня 2000 року. *Відомості Верховної Ради.* К., 2000. № 39.
24. Торяник В.М., Хрідочкін А.В., Джинджоян В.В. Екскурсологія: підручник. За заг. ред. докт. юр. наук, проф. В.О. Негодченка. Дніпро: ДГУ, 2022. 370 с.
25. Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А.Ю. Парфіненка. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 312 с.
26. Чернишова Т.М. Організація екскурсійної діяльності: навчальний посібник. Житомир: Поліський національний університет, 2022.160 с.
27. Cultural and heritage tourism: an introduction by Dallen J. Timothy, Bristol, UK, Channel View Publications, 2020, 576 p.
28. Державне агентство України з туризму та курортів / Офіційний сайт. URL: www.tourism.gov.ua

ДОДАТКИ

Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Інструкція
з безпеки життєдіяльності № 55
для студентів, які направляються для проходження практики
на бази університету та сторонніх організацій

1. Загальні положення

1.1. Інструкція з безпеки життєдіяльності для студентів, які направляються для проходження практики на бази університету та сторонніх організацій (далі – Інструкція) розроблена відповідно до Положення про розробку інструкцій з охорони праці, затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці від 29.01.1998 № 9; Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 08 квітня 1993 року за № 93.

1.2. Ця інструкція поширюється на всі факультети Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (далі – Університету) студенти яких проходять практику на базах Університету та сторонніх організацій.

1.3. Студенти можуть бути направлені на практику тільки на ті бази (підприємства, організації, установи будь-якої форми власності), з якими Університет завчасно уклав договір на її проведення за встановленою формою.

1.4. До початку проведення практики повинно бути проведено обстеження робочих місць студентів-практикантів.

1.5. Відповідальність за організацію проведення і контроль практики покладається на керівників практик університету.

1.6. У тісному контакті з керівником практики бази практики забезпечує високу якість та безпеку її проходження згідно з програмою.

1.7. Обов’язковою умовою допущення студентів до проходження практики є проходження ними вступного інструктажу з охорони праці під час трудового і професійного навчання та оформлення його у бланку реєстрації з підписами особи, яка проводила інструктаж та особи, яку інструктували.

1.8. До практики допускаються тільки ті студенти, які пройшли медичний огляд.

2. Вимоги безпеки перед початком роботи

2.1. При прибутті на базу практики студент-практикант повинен отримати вступний інструктаж з безпеки життєдіяльності та первинний інструктаж на робочому місці та поставити підпис у відповідних журналах інструктажу;

2.2. Студенту-практиканту повинні бути забезпечені нормальні умови праці і побуту;

2.3. Студент-практикант повинен виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку організації, на якій він проходить практику;

2.4. Студенти університету до початку практики повинен:

- одержати від керівника практики консультації щодо оформлення усіх необхідних документів;
- отримати номер телефону керівника практики для повідомлення щодо виникнення нестандартної ситуації;
- своєчасно прибути на базу практики;
- вивчити і суворо дотримуватися правил охорони праці, виробничої санітарії;

2.5. Перед початком роботи студент повинен:

- організувати своє робоче місце;
- підготувати матеріали для дослідження.

3. Вимоги безпеки під час роботи

3.1. Студент-практикант повинен виконувати тільки ту роботу, яка йому доручена згідно з програмою практики.

3.2. У разі притягнення студента-практиканта до робіт, які не передбачені програмою практики, йому слід негайно доповісти про це керівнику практики.

3.3. Під час роботи не допускається:

- залишати робоче місце без дозволу керівника робіт;
- відвертати від роботи працівників, які його оточують;
- при виникненні недоліків у роботі обладнання та приладів (комп'ютера, ксерокса, побутових приладів тощо) негайно повідомити керівника робіт та припинити роботу до усунення недоліків.

3.4. Студент під час проходження практики зобов'язаний дбати про особисту безпеку і здоров'я оточуючих людей в процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства.

4. Вимоги безпеки після закінчення роботи

4.1. Привести до ладу своє робоче місце та передати його керівнику робіт.

4.2. Після закінчення терміну практики студенти надають звіти про виконання програми та індивідуального завдання керівникові практики.

5. Вимоги безпеки в аварійній ситуації.

5.1. Негайно припинити роботу, довести до відома керівника робіт у випадку:

- погіршення у студента стану здоров'я;
- отримання студентом травми;
- виникнення пожежі;
- виникнення недоліків в роботі приладів та обладнання, що використовуються студентом для виконання завдання практики;
- вимкнення електроенергії;
- запаху газу, тощо.

5.2. Для усунення аварійної ситуації студент-практикант повинен виконувати вказівки керівника робіт, якщо це не приведе до погіршання стану його здоров'я.

Додаток Б

Зразок оформлення титульної сторінки звіту

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ЗВІТ З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

(назва теми)

Виконав (-ла):
студент (-ка) 2 курсу
групи УТБ-21 І. І. Іваненко

Керівник:
канд. іст. наук, доц. М. Ю. Онацький

Харків – 2026

Додаток В

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ
З ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

1. Архітектурні пам’ятки центральної частини м. Харкова
2. Університетська гірка як історико-культурний центр міста Харкова
3. Роль Харкова в розвитку університетської освіти та науки в Україні
4. Архітектурна еволюція житлової забудови Харкова в XIX ст.
5. Літературні маршрути Харкова
6. Перше і вперше в Харкові (екскурсія для школярів)
7. Майдан Свободи як просторово-символічний центр Харкова
8. Топоніміка Харкова як відображення історико-культурних процесів у місті
9. Розвиток театрального мистецтва в Харкові
10. Харків як осередок музичного мистецтва
11. Харківські музеї як осередки збереження історико-культурної спадщини краю
12. Меморіальні об'єкти як засіб збереження історичної пам’яті Харкова
13. Храми та собори Харкова
14. Ярмарки та ринки як осередки економічного розвитку Харкова
15. Торговельно-розважальні комплекси як елементи міського простору Харкова
16. Індустріальний Харків як екскурсійний тренд
17. Архітектурні стилі міста: класифікація та інтерпретація
18. Становлення та розвиток транспортної інфраструктури Харкова
19. Сучасне вуличне мистецтво (стріт-арт) в Харкові
20. Міські спортивні локації Харкова
21. Об’єкти нематеріальної культурної спадщини Харкова
22. Розвиток комунального господарства Харкова
23. Пам’ятники та скульптурні композиції Харкова
24. Історія метрополітену та підземних комунікацій Харкова
25. Міський простір Харкова і цифровізація
26. Центри масового відпочинку та дозвілля харків’ян
27. Природно-заповідний фонд Харкова
28. Екологічна спадщина Харкова: маршрути та локації

Додаток Д

Зразок оформлення титульної сторінки щоденника

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

_____ екскурсійна _____
(вид і назва практики)

Студента (-ки) _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Спеціальність 242 «Туризм і рекреація»

Другий курс, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, група _____

Хакрів – 2026

Додаток Є

Орієнтовний список об'єктів екскурсії

№	Клас об'єктів	Назва
1	Культові споруди	церкви, храми, костели, кірхи, тощо
2	Історико-архітектурні об'єкти	історичні – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), об'єкти архітектури, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти містобудування
3	Історико-культурні заповідники	державні, національні історико-культурні заповідники
4	Об'єкти природно-заповідного фонду	державного та місцевого значення: парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендропарки тощо
5	Пам'ятники та монументи	видатним діячам культури та історії, міфічним істотам тощо
6	Наукові та освітні установи	вищі навчальні заклади, бібліотеки
7	Видатні постаті та особистості	історики, діячі культури та мистецтва, спорту

Додаток З

КАРТКА ОБ'ЄКТА №

1	Найменування об'єкта	
2	Історична подія, з якою пов'язаний об’єкт, дата події	
3	Місце знаходження об'єкта, його поштова адреса, під'їзд і підхід до нього	
4	Опис об'єкта (автор, дата спорудження, з яких матеріалів виготовлений, текст меморіального напису, особливості)	
5	Джерело відомостей про пам'ятник (література, де описаний об’єкт і події, пов'язані з ним, архівні дані, усні перекази)	
6	Збереженість об'єкта (стан об’єкта й прилеглої території, дата останнього ремонту, реставрації)	
7	В яких екскурсіях пам'ятник використовується	
8	Дата складання картки, прізвище й посада укладача	
9	Додаткові дані (за необхідності)	

Складено за матеріалами [7, с. 34; 10, с. 156–157].*

* приклад оформлення посилання після таблиці

Додаток І

Зразок технологічної карти екскурсії

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА ЕКСКУРСІЇ

Тема екскурсії

_____

Тривалість (год)

_____

Протяжність (км)

_____

Автор-розробник

_____

Зміст екскурсії

_____
_____
_____
_____
_____
_____

Маршрут екскурсії

_____

Етапи екскурсійного маршруту	Місця зупинок	Об'єкти показу	Тривалість огляду	Найменування підтем і перелік основних питань	Організаційні вказівки*	Методичні вказівки*

* необхідно вказати кращі точки, ракурси огляду об'єктів показу, конкретні моменти надання інформації

* використання конкретних методичних прийомів ведення екскурсії

Додаток Й

Приклади бібліографічного оформлення літератури

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Книги: Один автор	1. Бичківський О.О. Міжнародне приватне право: конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Гурська Л.І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦУЛ, 2016. 172 с.
Два автори Три автори Чотири і більше авторів Автор(и) та редактор(и) / упорядник(и) Без автора	1. Горошкова Л.А., Волков В.П. Виробничий менеджмент: навч. посіб. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 131 с.
	1. Аніловська Г.Я., Марушко Н.С., Стоколоса Т.М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 2. Якобчук В.П., Богоявленська Ю.В., Тищенко С.В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
	1. Бікулов Д.Т., Чкан А.С., Олійник О.М., Маркова С.В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с.
	1. Березенко В.В. PR як сфера наукового знання: монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.
	1. Миротворення в умовах гібридної війни в Україні: монографія / за ред. М. А. Лепського. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2017. 172 с. 2. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С.О. Якубовського, Ю.О. Ніколаєва. Одеса: ОНУ, 2015. 306 с.
Багатотомні видання	1. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І.М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.
Автореферати дисертацій Дисертації	1. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.
	1. Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. … канд. іст. наук: 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.
Законодавчі та нормативні документи	1. Конституція України : офіц. Текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. 2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
Стандарти	1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). 2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.
Частина видання: книги	1. Алексєєв В.М. Правовий статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. *Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні* : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.
Частина видання: матеріалів конференцій (тези, доповіді)	1. Анциперова І.І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. *Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Онацький Максим Юрійович

ЕКСКУРСІЙНА ПРАКТИКА

Методичні рекомендації
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 242 «Туризм і рекреація»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 24.04.2026. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 1,59. Обсяг 0,485 Мб. Зам. № 208/26.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна